

УДК 336:658.1:664

А. М. Орел,

асистент кафедри «Менеджмент організацій», ПВНЗ «Херсонський економічно-правовий інститут»

РОЗРОБКА СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розроблено підходи до формування й розвитку внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності підприємств харчової галузі. Обґрунтовано наявність і доцільність використання у внутрішньому моніторингу життєвого циклу фінансово-економічної стабільності підприємства, що відрізняється специфічними фазами (абсолютною, нормальною, нестійкою й кризовою), що дає можливість управляти факторами стабільності харчового підприємства в процесі моніторингу й вчасно виявляти причини фінансово-економічної нестабільності.

В статье разработаны подходы к формированию и развитию внутреннего мониторинга финансово-экономической стабильности предприятий пищевой отрасли. Обосновано наличие и целесообразность использования во внутреннем мониторинге жизненного цикла финансово-экономической стабильности предприятия, отличающегося специфическими фазами (абсолютной, нормальной, неустойчивой и кризисной), что дает возможность управлять факторами стабильности пищевого предприятия в процессе мониторинга и своевременно выявлять причины финансово-экономической нестабильности.

In this paper the approaches to the formation and development of the internal monitoring of financial and economic stability of the food industry. Presence and feasibility of using the internal monitor the life cycle of financial and economic stability, characterized by specific phases (absolute, normal, unstable and crisis), which allows you to manage a stability in the food business process monitoring and timely identify the causes of financial and economic instability.

Ключові слова: моніторинг, динамічний моніторинг, харчові підприємства, внутрішній моніторинг, матрична модель моніторингу.

Ключевые слова: мониторинг, динамический мониторинг, пищевые предприятия, внутренний мониторинг, матричная модель мониторинга.

Keywords: monitoring, dynamic monitoring, food companies, internal monitoring, monitoring matrix model.

Вступ. У продовольчому секторі економіки України немає жодного підприємства тією чи іншою мірою, що не зазнає фінансових ускладнень, які у випадку їх несвоєчасного виявлення та аналізу можуть стати причиною фінансової нестабільності й банкрутства. Тому розробка науково-обґрунтованої системи забезпечення фінансово-економічної стабільності та використання для цього всіх внутрішньогосподарських можливостей кожної харчової організації є актуальним завданням [1]. Ефективним інструментом для її вирішення може стати формування й розвиток на всіх підприємствах раціональної системи внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності. В умовах ринкової економіки тільки фінансово стійкі й конкурентоспроможні підприємства можуть ефективно функціонувати й розвиватися. Вивчення фінансово-економічної стабільності підприємств присвячене багато робіт вітчизняних і закордонних економістів. Однак системного дослідження її характеристик, розрізних прийомів аналізу й систематичного спостереження (моніторингу) як взаємозалежних і взаємообумовлених методів реалізації контрольної функції фінансів на харчових підприємствах не проводилося, незважаючи на широке практичне використання різних відосблених підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становлення й розвиток системи моніторингу, його сутність і зміст в сучасних умовах господарювання розроблені вітчизняними й закордонними вченими, у тому числі: С.Н. Анохін, Я.Г. Берсуцкий, І.А. Бланк, Т.А. Бурова, І.Р. Бузько, В.О. Василенко, В.В. Вітлінський, В.М. Гончаров, М.О. Кизим, М.Я. Коробов, Т.Д. Костенко, М.А. Макарова, Є.В. Мних, Л.М. Наумова, С.Ф. Покропівний, Я.Я. Пушак, В.Ш. Рапопорт, Г.В. Савицька, І.Г. Сокиринська, І.Д. Чуліпа, А.Д. Шеремет, В.М. Ячменьова, М.Д. Янків та ін.

Предметом досліджень зазначених авторів послужили стратегічні й оперативні аспекти моніторингу, в основному в сфері витрат і результатів діяльності. Втім, не створено єдиної, чітко сформульованої концепції формування й реалізації системи моніторингу. Це істотно гальмує впровадження моніторингу в практику господарської діяльності на підприємствах харчової галузі України.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка системи внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу. Ми систематизували існуючі концептуальні підходи до розрахунків рівня фінансово-економічної стабільності підприємств [2, 3, 4, 5] і виділили дві основні концепції його оцінки: по абсолютних і відносних показниках. Кожну з них можна реалізувати за допомогою використання певних методик: першу – за методикою зіставлення запасів і витрат із джерелами їх покриття і методиці зіставлення поза оборотних і оборотних активів із джерелами їх формування, а другу – за методиками розрахунків окремих ринкових коефіцієнтів, визначення інтегральної оцінки й виявлення ймовірності банкрутства. Виділення самостійних концепцій і методик у рамках аналізу фінансово-економічної стабільності підприємства дозволяє оцінити якість і доцільність застосування відомого методичного інструментарію в новому процесі – процесі формування внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності.

Теоретичні дослідження розрізних концепцій і методик фінансового обліку й аналізу, звичайно використовуваних у процесі оцінки фінансово-економічної стабільності підприємств, показали неможливість їх включення без змін у процес формування внутрішнього моніторингу, необхідного для забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

Замість підходу «витрати – випуск – фінансові результати» використовуваного при формуванні показників фінансово-економічної стабільності, нами прийнята спеціальна концепція розвитку внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності «витрати – реалізація – прибуток», яка дозволяє виділити

супідрядні показники в системі розвитку внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності. У ній замість випуску взята реалізація продукції, що свідчить про корисність товару, у якості фінансового результату – прибуток як основний фактор, що забезпечує фінансову стабільність підприємства, а також інші показники, що формуються в процесі обліку витрат, реалізації і прибутків.

Під витратами підприємства розуміються не тільки видатки, понесені для одержання доходів, але й «потенційно можливі», тобто його ресурси. до складу ресурсів їм включені активи підприємства і їх джерела – пасиви, відбиті в бухгалтерському балансі [6]. Витрати підприємства, що включають видатки на виробництво й реалізацію продукції поточного періоду, слід розглядати через таку класифікаційну ознаку, як повна собівартість. Виручка від реалізації продукції за ПБО є доходом підприємства, а з фінансових позицій – основним джерелом покриття поточних витрат і формування фінансових ресурсів, що дозволяє вважати її сполучною ланкою в діяльності підприємства між витратами й фінансовими результатами. до кінцевих результатів діяльності підприємства ми відносимо прибуток від реалізації і (чистий) прибуток.

Запропонована схема (рис. 1) характеризує можливість досягнення кінцевої мети моніторингу (підвищення рівня фінансово-економічної стабільності) через ієрархічну максимізацію вихідних показників: чистий прибуток має зростати швидше прибутку від реалізації продукції, прибуток від реалізації продукції – швидше виручки, виручка – швидше собівартості і, нарешті, витрати – швидше статичних засобів і їх джерел (підвищуючи оборотність активів).

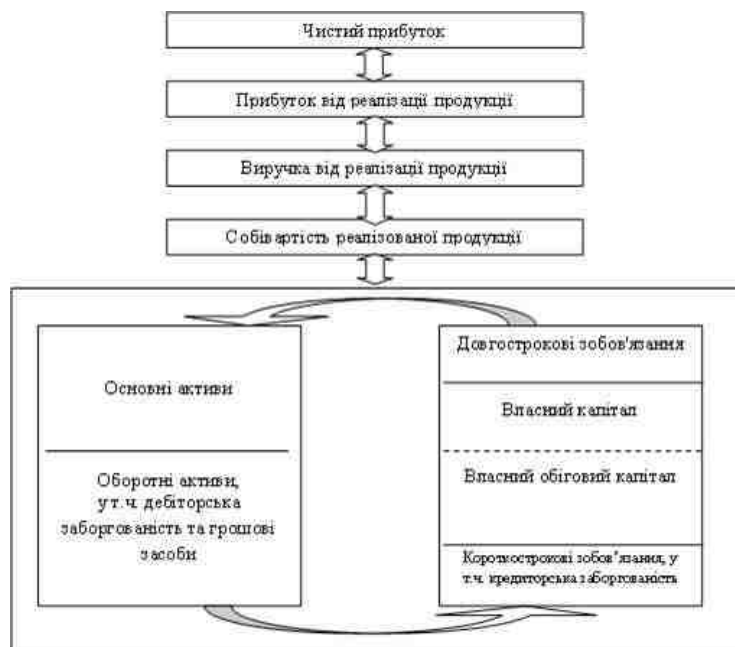

Рис. 1. Блок-схема формування і аналізу вихідних показників у системі внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності

Цінність розробленого системного підходу до створення нової методики внутрішнього систематичного аналізу полягає в тому, що в процесі його проведення будеться логіко-методологічна схема, відповідна до внутрішніх зв'язків показників і факторів, що відкриває широкі можливості для застосування електронної обчислювальної техніки й математичних методів.

В основу створеної моделі моніторингу покладений матричний метод аналізу, запропонований концептуальний підхід до відбору взаємозалежних показників для внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності харчових підприємств «витрати – реалізація – прибуток», а також «золоте економічне правило»: Темп зростання балансового прибутку > Темп росту обсягу продажів > Темп росту активів > 100%.

Розроблена матриця (квадратна таблиця) представляє всю фінансову діяльність підприємства у вигляді моделі «вхід – вихід» (табл. 1). На «вході» модель має 13 показників (основні й оборотні активи, власний капітал і зобов'язання, собівартість, виручка і прибуток від реалізації продукції й ін.), джерелом яких є бухгалтерська звітність, розрахувавши на їхній основі індексні значення як відношення даних звітного періоду до базисного. На «виході» у матриці формуються 177 показників, отриманих у результаті співвіднесення цифр, що перебувають на перетинанні, у чисельнику таблиці і її знаменнику блоки, що й узагальнюють, оцінок - середньоарифметичні значення вхідних у даній блок показників.

Таблиця 1.

Матрична модель внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності ПАТ «Одессамолоко»

Показники	Основні активи (ОА)	Оборотні Активи (ОбА)	Дебіторська заборгованість (до)	Кошти (ГЗ)	Власний капітал (СК)	Власний оборотний капітал (ВОК)	Довгострокові зобов'язання (До)	Короткострокові зобов'язання (Кзо)	Кредиторська заборгованість (КЗ)	Собівартість реалізації продукції (Сб)	Виручка від реалізації продукції	Прибуток від реалізації продукції	Чистий прибуток (Чпр)
	1,130	1,308	0,471	0,807	1,363	1,183	0,235	1,542	1,542	1,053	1,267	1,734	2,844
Основні активи (ОА)		Співвідношення ОбА й ОА	Співвідношення до ОА	Співвідношення ГЗ : ОА	Співвідношення СК : ОА	Співвідношення ВОК : ОА	Кт структури довгостроков владений	Співвідношення до й ОА	Співвідношення КЗ : ОА	Співвідношення Сб : ОА	Кт оборотності ОА	Рентабельність ОА	Рентабельність ОА по Чпр
1,130	*	1,158	0,417	0,714	1,207	1,048	0,208	1,365	1,365	0,932	1,121	1,535	2,518
Оборотні активи (ОбА)	Співвідношення ОА й ОбА	П4 →	Співвідношення до ОбА	Співвідношення ГЗ : ОбА	Співвідношення СК : ОбА	Кт власних оборотних коштів	Співвідношення до й ОбА	Співвідношення до й ОбА	Співвідношення ОбА : ОбА	Співвідношення Сб : ОбА	Кт оборотності ОбА	Рентабельність ОбА	Рентабельність ОбА по Чпр
1,308	0,864	*	0,360	0,617	1,042	0,905	0,180	1,179	1,179	0,805	0,968	1,326	2,175
Дебіторська заборгованість (до)	Співвідношення ОА й до	Співвідношення ОбА й до		Співвідношення ГЗ : до	Співвідношення СК : до	Співвідношення ВОК : до	Співвідношення до й до	Співвідношення до й до	Співвідношення КЗ : до	Співвідношення Сб : до	Кт оборотності до	Рентабельність до	Рентабельність до по Чпр
0,471	2,398	2,776	*	1,713	2,894	2,512	0,499	3,273	3,273	2,234	2,689	3,681	6,038
Грошові кошти (ГЗ)	Співвідношення ОА й грошові кошти	Співвідношення ОбА й ГЗ	Співвідношення до ГЗ	П6 →	Співвідношення СК : ГЗ	Співвідношення ВОК : ГЗ	Співвідношення до й ГЗ	Співвідношення до й ГЗ	Співвідношення ГЗ : ГЗ	Співвідношення Сб : ГЗ	Кт оборотності ГЗ	Рентабельність коштів	Рентабельність ГЗ по Чпр
0,807	1,400	1,621	0,584	*	1,690	1,467	0,291	1,911	1,911	1,305	1,570	2,149	3,526
Власний капітал (СК)	Забезпеченість ОА соб капіталом	Співвідношення ОбА й СК	Співвідношення до СК	Співвідношення ГЗ : СК		Кт забезпеченості	Кт фінансової ризику	Співвідношення до й СК	Співвідношення КЗ : СК	Співвідношення Сб : СК	Кт оборотності СК	Рентабельність СК	Рентабельність СК по Чпр
1,363	0,828	0,959	0,346	0,592	*	0,868	0,172	1,131	1,131	0,772	0,929	1,272	2,086
Власний оборотний капітал (ВОК)	Співвідношення ОА й ВОК	Співвідношення ОбА й ВОК	Співвідношення до ВОК	Співвідношення ГЗ : ВОК	Співвідношення СК : ВОК		Співвідношення до й ВОК	Співвідношення до й ВОК	Співвідношення ВОК : ВОК	Співвідношення Сб : ВОК	Кт оборотності ВОК	Рентабельність ВОК	Рентабельність ВОК по Чпр
1,183	0,955	1,105	0,398	0,682	1,152	*	0,199	1,303	1,303	0,890	1,071	1,465	2,404
Довгострокові зобов'язання (До)	Співвідношення ОА й До	Співвідношення ОбА й До	Співвідношення до До	Співвідношення ГЗ : До	Кт стабільності	Співвідношення ВОК : До	П5 →	Співвідношення до й До	Співвідношення КЗ : До	Співвідношення Сб : До	Кт оборотності До	Рентабельність До	Рентабельність До по Чпр
0,235	4,806	5,565	2,004	3,433	5,801	5,034	*	6,560	6,560	4,479	5,389	7,377	12,102
Короткострокові зобов'язання (До)	Співвідношення ОА й До	Кт поточної ліквідності	Співвідношення до До	Кт абсолютної ліквідності	Співвідношення СК : До	Співвідношення ВОК : До	Співвідношення до й До		Питома вага КЗ у До	Співвідношення Сб : До	Кт оборотності До	Рентабельність До	Рентабельність До по Чпр
1,542	0,733	0,848	0,306	0,523	0,884	0,767	0,152	*	1,000	0,683	0,822	1,125	1,845
Кредиторська заборгованість (КЗ)	Співвідношення ОА й КЗ	Співвідношення ОбА й КЗ	Співвідношення до КЗ	Співвідношення ГЗ : КЗ	Співвідношення СК : КЗ	Співвідношення ВОК : КЗ	Співвідношення до й КЗ	Співвідношення до й КЗ		Співвідношення Сб : КЗ	Кт оборотності КЗ	Рентабельність КЗ	Рентабельність КЗ по Чпр
1,542	0,733	0,848	0,306	0,523	0,884	0,767	0,152	1,000	*	0,683	0,822	1,125	1,845
Собівартість реалізації прод (Сб)	Співвідношення ОА й Сб	Співвідношення ОбА й Сб	Співвідношення до Сб	Співвідношення ГЗ : Сб	Співвідношення СК : Сб	Співвідношення ВОК : Сб	Співвідношення до й Сб	Співвідношення до й Сб	Співвідношення Сб : Сб	← П3	Затратові дача по виручці	Рентаб реалізованої продукції	Рентаб реалізованої продукції по Чпр
1,053	1,073	1,243	0,448	0,766	1,295	1,124	0,223	1,465	1,465	П2 →	1,203	1,647	2,702
Виручка від реалізації продукції	Фондомісткість продукції	Співвідношення ОбА й	Співвідношення до виручки	Співвідношення ГЗ : виручки	Співвідношення СК : виручки	Співвідношення ВОК : виручки	Співвідношення до й виручки	Співвідношення до й виручки	Співвідношення КЗ : виручки	Витрати на 1 грн виручки		Рентабельність продажів	Рентабельність продажів

Побудова матричної моделі моніторингу фінансово-економічної стабільності підприємства й алгоритм визначення її вихідних характеристик дозволяють виявити можливість розрахунків узагальнюючого показника фінансово-економічної стабільності як середньоарифметичного значення основних блоків показників матриці. Концептуальні основи розробленої моделі дали можливість запропонувати інтерпретацію узагальнюючого показника фінансово-економічної стабільності, який при фінансово стійкому положенні підприємства повинен бути рівний або більше 1, а у випадку хиткого положення - менше 1.

Аналіз фінансово-економічної стабільності підприємства на основі матричної моделі дозволяє оцінити зв'язок між кінцевими результатами, виторгом підприємства, його видатками, коштами і їх джерелами, а головне - визначити її рівень по одному розрахунковому значенню – показнику фінансово-економічної стабільності підприємств (табл. 2).

Таблиця 2.
Оцінка фінансово-економічної стабільності підприємства на основі матричної моделі

Показники	Умовне позначення	Розрахункове значення для підприємства	Нормативне значення
Показник взаємозв'язку кінцевих результатів	П ₁	1,752	>1
Показник перетворення коштів, джерел і видатків підприємства в його доходи	П ₂	2,551	>1
Показник взаємозв'язку коштів, їх джерел і видатків підприємства	П ₃	1,011	>1
Показник взаємозв'язку коштів підприємства	П ₄	0,830	≈1
Показник взаємозв'язку джерел коштів підприємства	П ₅	2,023	≈1
Показник взаємозв'язку коштів і їх джерел	П ₆	1,470	≈1
Інтегральний показник взаємозв'язку коштів і їх джерел	П ₇	1,441	≈1
Показник фінансово-економічної стабільності підприємства	ПФС	1,689	≥1

На базі матричної моделі моніторингу запропоновано визначити основні напрями фінансової політики харчових підприємств по керуванню коштами (основними й оборотними), джерелами коштів, доходами й видатками підприємства, шляхом обчислення блоків показників матричної моделі, які відображають

характер взаємозв'язку й динаміку змін вихідних показників у визначенні рівня фінансово-економічної стабільності підприємства. У підсумку матрична модель убирає в себе всі показники-фактори, що лежать в основі, що й безпосередньо впливають на параметри фінансово-економічної стабільності підприємства, а основні напрямки, що також характеризують, його фінансової політики.

Їхні значення дозволяють вибрати заходи щодо подолання хиткого положення (при значенні показника фінансово-економічної стабільності меншому 1) або по збереженню фінансово-економічної стабільності підприємства (при значенні її показника більшому 1) і використовуватися при складанні планів фінансового оздоровлення. Якщо:

- показник взаємозв'язку кінцевих результатів (Π_1) менше 1 і (або) показник перетворення коштів, джерел і видатків підприємства в його доходи (Π_2) менше 1, або спостерігається динаміка по зниженню значень цих величин, то необхідно застосовувати захід щодо реалізації політики управління доходами підприємства;
- показник взаємозв'язку коштів, їх джерел і видатків підприємства (Π_3) менше 1, або спостерігається зниження його значення, - повинні розроблятися заходи щодо реалізації політики управління витратами підприємства;
- показник взаємозв'язку коштів підприємства (Π_4) багато більше або менше 1, - необхідно використовувати заходи щодо реалізації політики управління коштами підприємства;
- показник взаємозв'язку джерел коштів підприємства (Π_5) багато більше або менше 1, - важливо застосовувати заходи щодо реалізації політики управління капіталом підприємства;
- показник взаємозв'язку коштів і їх джерел (Π_6), а також інтегрований показник взаємозв'язку коштів і їх джерел (Π_7) багато більше або менше 1, - доцільно використовувати заходи щодо реалізації фінансової політики управління коштами й джерелами коштів підприємства в сукупності.

Матрична модель моніторингу фінансово-економічної стабільності харчових підприємств практично застосовна й достовірна, тому що значення вихідних показників матриці відповідають характеристикам типових підприємств.

Розроблений метод (матрична модель моніторингу фінансово-економічної стабільності підприємств) дозволяє проаналізувати й оцінити вартісні значення витрат, виручки і прибутків, відображає причинно-наслідкові зв'язки між факторами, що впливають на них, урахує вимогу підвищення стабільності, поєднує більшість абсолютних і відносних показників фінансово-економічної стабільності підприємства, характеризує її рівень одним інтегральним показником і сприяє визначенню основних напрямків фінансової політики підприємства.

Найважливішим методом реалізації контрольної функції фінансів у процесі забезпечення фінансово-економічної стабільності підприємств є внутрішній системний моніторинг [7].

Проведені дослідження дозволили розробити методику використання внутрішнього системного моніторингу фінансово-економічної стабільності харчових підприємств, що включає наступні етапи реалізації: визначення цілей і завдань, алгоритм систематичного аналізу, його періодичність і строки, способи одержання інформації і методи фінансового аналізу, обов'язки відповідних служб і забезпеченість обчислювальною технікою, а також порядок оформлення результатів моніторингу.

Нами представлений алгоритм внутрішнього фінансового моніторингу, що враховує основні розділи його проведення (рис. 2).

Порядок проходження перерахованих розділів у запропонованому алгоритмі по суті відображає порядок проведення комплексу робіт із внутрішнього фінансового моніторингу підприємства й вироблення на цій основі управлінських рішень для корекції фінансової стратегії й тактики підприємства.

Рис. 2. Алгоритм проведення внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності

Мінімальний строк доцільності проведення фінансового моніторингу підприємства, – один рік і аналізований період - не більш одного кварталу. Джерелом інформації для проведення моніторингу фінансово-економічної стабільності служать показники форм фінансової звітності №1 «Бухгалтерський баланс» і №2 «Звіт про прибутки й збитки».

Висновок. Розроблена матрична модель внутрішнього фінансового моніторингу є найбільш ефективною з відомих у цей час методик фінансового аналізу, застосованих у цих цілях: вона повною мірою (на 100%) задовольняє вимогам внутрішнього моніторингу фінансово-економічної стабільності. Її використання забезпечує також простоту оформлення результатів моніторингу і їх оцінку, тому що вихідними є п'ять показників, а узагальнюючим і основним – один, на підставі якого можна дати комплексний висновок про рівень фінансово-економічної стабільності й тенденціях його зміни.

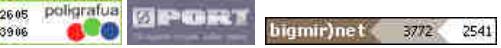
Універсальність даної методики полягає в тому, що вона дозволяє відслідковувати, аналізувати й контролювати фінансову стабільність будь-якого економічного суб'єкта, що володіє фінансовою самостійністю.

При цьому вона здатна без кардинального перетворення системи управління вчасно виявити й запобігти негативним явищам у ході виробничо-комерційної діяльності й забезпечити сільськогосподарському підприємству стійке функціонування в умовах української економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ветрова Н. М. Экономическая диагностика: определение, сущность, цели / Н. М. Ветрова // Экономика и управление. - 2004. - № 1. - С. 13–15.
2. Дробитько Н. А. Оцінка та діагностика конкурентоспроможності підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг» / Н. А. Дробитько. - Харків, 2002. - 20 с.
3. Карлофф Б. Деловая стратегия / Б. Карлофф. - М.: Экономика, 1991. - 238 с.
4. Родионова В. М. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции / В. М. Родионова, М. А. Федотова. - М.: Перспектива, 1995. - 98 с.
5. Экономика предприятия: [под ред. В. Я. Горфинкеля, В. А. Швандара] ¼ [4-е изд., перераб. и доп.] ¾ М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - 670 с.
6. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д. М. Черваньов, Л. І. Нейкова. ¾ К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. ¾ 514 с.
7. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г. В. Савицкая. ¾ [2 изд. перераб. и доп.]. - Мн.: ИП «Экоперспектива», 1998. - 498 с.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"